

ИЗЛАЗИ

четвртом и недељом

ЦЕНА

ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
ИЛИ 1 КРУНАПретплату примају све поште
у Србији и иностранству.

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕТПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ:
Стеви М. Веселиновићу
проф. БогословијеНЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ

Рукописи не враћају се.

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ:
Кнежев Споменик бр. 9.

БРОЈ 15 ПР. ДИН.

Уредник: ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 15 ПР. ДИН.

ДИЛБЕР ЕСМА И ЈАБАНЦИЈА

Везак везе дилбер-Есма,
Дилбер-Есма, Сарајкиња,
У хазбашчи, на ђимену¹⁾,
У засјенку од јасмина.Везак везе, поцијева,
Татли²⁾ пјесму севдалију,
Вјетрић пирка, подиже јој
С груди танку антерију.Туд находи младо момче,
Младо момче, јабанција,³⁾
Под њиме се коњиц игра,
Маман коњиц адамија.Кад је момче пјесму чуло,
Опчара га аваз⁴⁾ мио,
Па огради цв'јетне башче
Бјесна ата догонио.Кад видио дилбер-Есму
Грозница га ухитила,
На грудима златне токе
И долама затрептила.Сама нога коња дирну,
Сама рука дизгин крену,
У пропнице коњиц скочи
И би за час на ђимену.Попухвуо лахор тили
Са високе Романије,
Кад с коњица виленога
Неста момка јабанције.Младо момче ватра жива,
Једним скоком к Есми стиже,
Саломи јој златан ђерџеф,
Привија је к себи ближе.Сунце ј' сјало и виђело,
Младо момче, јабанција,
Велик зулум учинило,
На срамоту Сарајлија.

*

Дилбер-Есма болно лежи,
На њојзи је девет рана,
Крај ње сједи мајка стара.
Забринута, ушлукана,Питала је мајка стара:
„Можеш кћери пребољети?“
„Могла бих ти мила мати
Цео вијек проживјети,
Само да ми јабанција
Хоће срце натраг дати!...“

Цариград у јуну 1899.

Осман А. Ђикић.

СВЕКРВА

СЛИКА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА
— ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ —

(НАСТАВАК)

XIV

Али то не подржа дуго. У њеној несвестици
беше опет неке свести која је, тако рећи, нагна те
отвори очи. Милица се мешкољила као да се тру-
дила да устане. Нера јој лако спусти руку на раме
и нежно прошапутала:— Нека, рано, нека! Немој се дизати; лежи!
Је ли ти зло?— Глава ме заноси, прошапта Милица, па опет
затвори очи.„Јадница!“ — мислила је Нера, гледајући у
бледо, лепушкasto лице Миличино. И дође јој не-
како мило и питомо то лице с отпуштеним и изне-
моглим мишићима. „Јеси ли ти, Боже, то дао и тако
наредио? Баца ли ти пакост у моје срце? Мету ли
ти омразу између нас?... Ако си ти, ја ти се молим
уклони грех и дај ми моћи да душу своју са-
чувам!“...Па склопи руке и стаде се искрено и топло
молити као да је на самрти. Она на једанпут поста

1) ђимен-з атравак, 2) татли-сладак, 3) јабанција-странак 4) аваз-глас.

Звесна свога греха и увиде неправду коју је нанела и сину и снаји и несрећу коју је створила и себи и њима.

Врата њене собице отворише се и уђе Пера. Она се трже и викну:

— Шта ћеш ти?..

Али кад га виде онако порушена, језик јој се свеза.

— Је ли мртва? — упита он некаквим туђим гласом.

Милица отвори очи и Нера осети како сва устрепери. Брже боље спусти јој руку на чело, да би је умирила, а Пери рече:

— Шта тражиш? Шта ћеш? Иди! Зар ти је мало било?

Пера се повуче натраг, али она чу где рече:

— Хвала Богу!... само кад је жива!...

Милица је лагано долазила себи. Она се сећала и сетила целог догађаја, па јој се тек сад даде на жао и бризну у плач. Нера је само кршила прсте, није јој смела речи рећи. Као неким нагоном осећала је она да није само овај садашњи ударац Перин изазвао сузе Миличине, него да ту има и дубљих узрока, али она не имаде куражи да са слуша све.

— Немој рано, плакати, умири се; проћи ће... говорила је она онако бесвесно, једно да би нешто одговорила на оне сузе, а друго да би укратила живу оптужбу Миличину.

— Како да не плачем, кад саме теку! — јенала је Милица. — Ја не знам како ћу!... Чему су ме год учили, ја сам послушала, па опет нисам права!.. Кажми ми како да вам уместим!... Не боли мене његов ударац, можете ме обоје сваки дан тући, али немојте ме гледати као душманина кад душман нисам! Лакше би ми било да ме распињете него што ме мучите вашим ћутањем!... Чини ми се, ја бих умрла од радости, да ме неко у овој кући милостиво погледа! Ако сам крива кажите ми у чему сам! Можда ме моја мајка није научила дворби и угодби; па, онда, реците ми у чему је грех мој, па ћу ја поправити. Све ћу ја учинити!.., Ја се никаква рада ни терета не бојим, јер ја волим овај кров што се назвао мојом кућом!...

Свака реч њена падала је на Перину главу као стена. У овим сузама, у овом болу Миличином она је гледала грех свој, грех који је учинила а није хтела учинити. Она правда Божја, што и у најокопелијем срцу човечјем тавори, пробуди се и загрме свом снагом. Нема осуде над осудом коју човек сам над собом изрече. И она осу сама на се:

— Имаш право! Ја сам крива! Ти си добра, честита, из честита дома у коме си могла видети и научити само оно што је добро. Али, ја сам крива! Стид ме да ти кажем зашто, али моја је кривица! Обузео ме неки бес, лудило, шта-ли! Добро је било, али ја нисам хтела да га видим! Бог ми дао очи да видим, а ја сам на свако добро зажмурила! Не тражи од мене сад да ти причам шта сам радила;

немој то тражити никад, јер ти не могу казати; али знај, да је ово зло од мене, од моје луде и пусте главе! Али од сад то неће бити! Ишчупаћу своје рођено срце ако ме повуче на зло. А знам шта је зло. И ђаво зна шта је право, само неће да ради!... Само ти мени оздрави, придигни се и буди добра и ваљана као што си била!.. Ето, сад сам ти казала што се могло казати и не тражи више!..

Док је она говорила Милица се придигла и отвореним погледом гледала у њено лице.

— Ја сам здрава! — рече — Кажми шта жељеш: нема те жеље коју ти нећу испунити!

Нера је пољуби.

— Буди ми само добра!

— Како год ти жељеш, мајка.

— А ја ћу теби бити милостива, да ти ни рођена мајка милостивија бити не може! Сад, дете моје, лези!

Али Милица скочи с постеље.

— Зар сад да лежим!? Ни гроб ме не би оборио! Ја ћу сад да радим! Нема за мене терета! Хоћеш да се упрегнем у јарам да поорем Сенковачу: — цркла ако хукнула од умора!

— Није потребе нама толико посртати. Ја знам да ти и хоћеш и можеш, али не треба! Ја тебе нисам заробила него довела у своју кућу. Иди умиј се и опери ту крв.

Пера је био у кући, али чим Милица искорачи из Нерине собе, он зајди на поље. Нера је ишла за њом. Осећала је неког ластака у души после исповести и у том тренутку друге мисли није имала него да учини правду и поправи што је покварила.

Собом поли Милицу и ако се ова противила и хтела ићи ни бунар. Кад се Милица уми и убриса, онда Нера викну Перу. Он дође.

— Прежи волове у плуг, па у Сенковачу! — рече тако заповеднички да се Пера само окрете послушно као војник кад му старешина заповеди.

— Ти, снајо, спреми ручак, па нам донеси на њиву!

— Зар ћеш и ти, мајка?

— Кад немамо спрежника. А најпосле и што ће нам? Ја сам некад то и сама радила! Некад нам је требао спрежник, сад, хвала Богу, не треба: имамо и своје стоке.

За мало и — све је било готово. Пера истера плуг на капију, а Нера приђе згради у којој беху алатке, узе будак, врже га на раме, климну главом Милицу, па оде лагано преко њива.

Идући пољем осећала се некако лакша; пред њом је био већ неки одређен пут којим се решила ићи, па ма какве жртве ту било. Да се јасније изразимо: било јој је као дужнику који је исплатио све своје дугове па остао без паре у џепу, али миран и сигуран да га нико неће зауставити.

— Овако се мора! — говорила је полугласно — Да сам оставила како је било пошло, у брзо не би имала ни куће ни деце. Овако је бар кућа ту. А ко зна? Бог је добар. Можда ће ми деца опет доћи! Све је у Божјој руци!... Ја више нисам смела

онако оставити, јер, сачувај Боже зла тренутка, могао је он њу на незгодно место ударити па усмртити!... Куд би ја онда?...

Па се стресе и прекрести.

— Хвала ти, Боже, кад је на овом прошло!

Од данас морам десеторе очи отварати!

Палоше јој на ум речи њене покојне мајке: „Неро, кћери! Како те год обујме зле мисли, па не можеш да их се отресеш, а ти узми па ради што год Рад је спас од сваког зла и напасти! Изнајпре ће ти сам испадати из руке, али га ти силом узимај све докле док о њему не почнеш мислити, а чим о њему почнеш размишљати прођу те зле мисли као рђав сан“...

Док је год слушала тај савет материн, докле је била мирна и спокојна и никаква зла мисао не могаше се залећи у срцу њезином; а ево, од кад је тај савет заборавила, од кад се посла и рада мапула, дође за мало до пропасти и несреће.

Сад се решила да се тога савета држи и да њиме своју децу саветује.

Кад је стигла у Сенковачу и Пера већ беше ту. Некако плашљиво је погледао у њено озбиљно лице.

— Да образдимо најпре! — рече она. Дај порожје, а ти држи плуг. Дед! Боже помози!

Пера звизну, прихвати руцеље и пусти гвожђе у земљу. Волови потегосе. Она је ишла пред њима пазећи да бразда буде права...

Кад је Милица око ручанице донела ручак, Пера је сам плужио, а она је прерављала прошће. Нико, ко би је видео, не би рекао да је то она савомљена јучерашња Пера.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ОЗБИЉНЕ, НАУЧНЕ СТВАРИ.

Χαίρετε ἐν κυρίῳ πάντοτε, ἀγαπῆτοὶ ἀδελφοί, πάλιν ἐρῶ,
Χαίρετε ὁ κύριος ἐγγύς, μηδὲν μεριμνᾶτε.

Mig., Patrol. graeca t 49. 50. p. 821.

СТУДИЈА

РАДОЈА М. ДОМАНОВИЋА

(НАСТАВАК)

Али, кад се има на уму да код нас ради свако, да се у нас баве „књижевним радом“ (по некој моди) чак и они који су по својој природи и подобности требали да продају за тезгом бибер и алеву цаприку, онда није никакво чудо што се по некад наши критичари разликују од паланачких жена — које уз шољу каве плету чарапе и оговарају чаршију — само у толико, што су они своје оговарање и снеткарење написали и штампали, живећи по некад и у заблуди, да се тај њихов посао убраја у некакву књижевност.

Наше рђаве материјалне прилике имају такође врло много утицаја на нашу књижевност. Нико се још у Србији није бавио само књижевним радом,

већ је то увек бивао људима споредан посао поред друге какве дужности, обично чиновничке. Чиновници су код нас махом сиромашан сталез што живи од својих, кад мањих кад већих плата, које обично нису толике да би могле задовољити обичне животне потребе, које изазива чак и осредња интелегенција. принуђени су, дакле, да поред своје плате траже још какве приходе, те како им је књижевни занат једино приступачан и дозвољен, то га се, хтели не хтели, врло често, лађају не из какве љубави, већ просто на просто из оскудице материјалне. Можда би могли наћи и других извора, али никоме и није до тога да проналази што ново. Овај пут и начин постао је већ обичај, па чак и мода и ми се сви крећемо том већ утрвеном стазом, дакле, чиновници су принуђени да се баве саисивањем и онда, наравно, сваки по своме бајаги укусу и према „таленту“ избере своју струку и поље књижевног рада које ће обделавати, изузимајући лепо књижевност, јер ко се год у Србији заљубио у ту чудну лепошћу и везао се с њом, ретко да је добро прошао, а сав њар му је био, ако није имао штете.

Из чистог рачуна (не увек) бирају све остале гране књижевне, а ко ће боље проћи не зависи од вредности рада, већ од срећног избора и стицаја разних прилика, па ако хоћете и од среће. Отуд се сва она грозничава борба живота и грамжљивости за бољом платом и положијем, врло често тако леп огледа у разним књижевним производима у нашој књижевности. Књижевност не само што служи као занат за зараду толиким сиромашним чиновницима, већ се узима често и као једно од важних средстава у тој борби и вечитој утакмици око положаја у државној служби.

Није нам овде место да даље улазимо у ову ствар, јер бисмо се удаљили од књижевне критике, а нама је главно да изнесемо који се сталез чиновнички одаје на то поље из горњих разлога.

То није тешко уочити и без сумње ће сваки још унапред погодити да су књижевну критику патентирали српски професори (Најпре само професори књижевности, а у последње време стекао је права на ту својину, ваљда по некој аналогiji или по закону каквог једначења, сваки који носи назив професора), који су у интересу науке увукли у тај посао и по кога свог рођака или доброг пријатеља, па ма био и од друге које струке. Није ништа не-обично чути овакав разговор међу професорима:

— Куда журиш? Седи.

— Остави бога ти, морам да идем да пишем.

— Шта ти то пало на ум?

— Ево први је близу, а треба ми новаца, па морам зарадити где било коју пару.

— Па шта мислиш писати?

— Шта било, тек само морам нешто. Наћи ћу какву књижицу, да напишем на њу оцену.

— Коју ћеш књигу приказивати?

— Све једно, море, коју нађем!.. и т. д.

Или ћете чути разговор ове врсте:

— Лено бога ми, ви сте ово ново дело дали

на приказ томе и томе, а то није његова струка. Др-
жим да је био ред, да то дате мени као стручњаку.

— Знам, брате, ко би ти још то спорио —
одговара се онај — ти знаш да смо увек теби
пиљали те књиге, а знаш како ми мишљење имамо
о теби, али морало је тако да буде.

— Што морамо?

— Тако, морало, јер је човеку потребан новац
а имао је и неко меничко плаћање!

— Е, то је онда друга ствар — задовољи се
први тако леним распоредом по стручности.

Не пита се ту нико: да ли могу и имам ли за-
то спреме и дара, већ је једини разлог: *морам*, јер
треба да зарадим. А новаца дао Бог, треба свакоме
из реда и онда свако изреда и пише. Зато су нам
и критике те врсте ладне, труле, без живота, без
духа, пуне натегнутости, укочености, досаде, а има-
ју задах школске прашице; и опомињу на писмене
ђачке задатке, на којима су црвеним мастилом по-
вучене подпрешке и стављена оцена са моралном
придиком намењеном ђаку што ради брзо и немар-
љиво, или што је заборавио то и то правило из
граматике. При читању таквих критика не називају се мисли, већ увек пред собом гледамо утегну-
тог филистра са белом машном и рукавицама, а
осетимо се као да нас је ко овако одрасле људе уву-
као у тесне школске клупе, у којима смо седели
још као деца основне школе, па нам још после
толиког школовања утрапио у руке букваре, а таб-
лице и писаљке и учи нас како се пишу слова и
изговарају речи на слокове.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ЈЕЛЕНИН МУЖ

РОМАН

НАПИСАО Ђовани Верга

(наставак)

— Немамо где да станујемо. Чула си. Тек три собе.

— Шта мари? За то мало времена што ћемо тамо
остати.

Њему је хтело срце да пукне што ће да живи до
својих, одељен од њих затвореним вратима, да слази и пење
се спољним степеницама, које су назидане уз балкон, а да
не виђа никога свога. Њему се сад одишта чинило да је
изгубљени син, осећао је иза оних неумољиво затворених
прозора хладни и недољиви гнев свога стрица, који га је
некад на свој тихи начин обожавао.

Чим је Јелена дошла у Алтавилу ишла је да походи
госпође Голиано и Бранкато и све оне пријатељице, с ко-
јима се познала за свог бављења у Розамарини. Све је
дочекиваху укочено на тврдим, помпејанским диванима у
старим пространим салонима, који беху урешени само
огромним грбовима и у којима се осећао задах од штала,
што беху испод њих. Сваки час разметале су се својом
аристократском родбином и својим имањима и бацале от-
ровне погледе на елегантну тоалету младе жене и на њено
цело варошко биће. Пошто је Јелена своје лепе, нове то-
алете пронела у шетњи кроз све алтавилске улице испред

погледа радознала света, који је истрчавао на врата, поче
јој бивати досадно у њеном малом салону, који беше уре-
сила с неколико ситнурија и с мало материје и где је
очекивала да јој се врате посете. Али јој нико не дође.
Докле јој је муж трчкарао до нотара и земљомера, прели-
ставала је она неку књигу и расејано гледала кроз прозор
на празну, блатњаву пијацу и кавану, куда су журно ишли
прваци тог места под својим штитовима са заврнутим ча-
кширама. Ту је она увек виђала дон Пепина на вратима
касине, како сиуждена лица гледа у кишу, која је досадно
сипила. Њен муж враћао се доцкан из Розамарине, изви-
њавао се што је морао да је толико остави саму и питао
је да ли јој је било досадно. Загрио би је увек с милом
нежношћу као и први пут; говорио јој да је срећан и да
ништа више не жели; миловао је по коси и љубио је у
рамена. Она је расејано допуштала да је грли и докле
су јој погледи блудели одговарала је да је и она срећна,
али да ово почиње бивати хладно. Једила се на таку пре-
преку, која је сметала продаји и одуговлачила одлазак.
Сад је сама себи изгледала као изгнаница и осећала се у-
вређена од оних који су се проводили на њеном имању и
пили њено вино.

Тада би, намрштивши чело, рекла:

— Та да си узео слушкињу, та твоја родбина не би
могла бити гора!

Једног дана замоли је њен муж тронуто, са сузама
у очима од радости, да стане на прозор што гледа на дво-
риште, јер је његова мајка рада да је види са свог про-
зорчића преко пута. Јелена одмах пристаде, али он је у
њеној хитњи прочитао такву иронију да је морао додати.

— Видиш, та сирота жена је између наковања и че-
кића. Мој стриц је тврдоглав, али он одржава породицу!

И ухватио је за руке, задржао је један тренутак и
гледао је ужареним очима, а срце му је бурно куцало.
Њој се нису свиделе те сентиметалне слабости. Она истр-
же своје руке и стаде на прозор.

Свекрва чекаше на прозору преко пута. Била је врло
бледа и иза њених погрбљених леђа видела су се бојажљи-
ва и радознала лица кћери, које су такође хтеле да виде
своју снаху. Јелена се грациозно поклониле, као да се по-
знавала израније са свекрвом. Мајка диже руку, да благо
слови њу и сина, коме је срце пуцало и колена клецала,
докле се његова жена љупко и безбрижно здравила.

Он ухвати Јелену обема рукама за главу и пољуби
је у чело и прогунђа:

— Јадна мајка! колико би те и она волела!

— Ја нисам крива, одговори Јелена хладно.

Другог пута рекла би му смешећи се, како нигде није
добро примљен ни у породици ни у варошници, али то би
био горак осмејак, који би остао у угловима њених лепих
усана. Напоследку уштаће свог мужа:

— Зашто ми Голианова и Бранкато не враћају
походу?

— Та остави их! промрмља он. То су охولة сељачине!

— И ја сам охоло, рече му она сухопарно.

И непрестано га је опомињала:

— Пожури се једном с том продајом, хиљаду лира ви-
ше или мање не мари ништа. Главно је да што пре одемо
у град, да ти почнеш свој посао.

Он јој одговараше, да је у погодби са Бранкатом

www.sudedom, који ако опази да се жури с продајом може да га кињи сценом.

— Ах! узвикнуће она Тако? Ала је то диван свет!

Она је тада проводила време у припремању за пут, везивала је и дршила, а за тим гледала кроз прозорска окна на балкону, како ситна јесења киш без престанка ромиња. Сваки пут виђала је барона где стоји на вратима касине, те је осећала да је он и неотично привлачи к себи монотонијом свог живота и заједничком досадом. Била му је готово захвална, што јој је тако рећи из даљине правило друштво, докле је сама седела код куће и чекала на резултат мужева трчкарања. Постепено, интересовала се и она за његове гесте, за његове хаљине, за израз његова лица, помишљала је како мора да пати на овом рђавом времену, како се бори с мислима; размишљајући о свему томе напоследку је гледала себе саму, симпатију, коју јој је показивао тај млади човек, коме сви скидаху шешире, а на њу се и не освртаху, док су је само на селу, где се човек може дружити и с млађима, сматрали себи равном. Црвенила је од гнева, кад год туда прођу Голиано или Бранкато, под штитом, са заврнутим ногавицама и дубоко скину шешир барону, а он им само пријатељски климне главом. Тада јој се у мозгу зачињаху чудна искушења.

— Та пожури! говорила је мужу. Ти нећеш никад доћи до циља.

— Данас имамо нову понуду од Голиана, али он не да седам хиљада лира.

— Ти пушташ да те Голианови и Бранкатови вуку за нос, а овамо си неки правник!

Барон је налазио уживања у том стр жарењу и мало по мало глава му се усијавала. Оно у Розамарини била је детињарија, утицај њене веселости и њених заносних дражи. Али сад у суморним кишним данима иза прозора на балкону имао је Јеленин изглед нешто меланхолично и интересантно, што му више није излазило из главе. Па и кад се време пролепшало, он је проводио дане на вратима касине и у вече се шетао пијацом испред њене куће кад Чезаре не би био ту.

(наставиће се)

ЗАШТО ГА ГРИЗЕ САВЕЕСТ

ПРИПОВЕТКА Доње Емилије Пардо Басан
ПРЕВОД СА ШПАЊОЛСКОГА.

Знала сам чудна особењака, који је живео сам и како се чинило, задовољно у великолепну дворцу, у раскошности, имајући на послугу лакеја, тако рећи по једнога на сваки прет, јер срећа — како веле, ђудљива као жена — била је доконала, да тај човек безбрижно профућка прво своје наслеђе, онда наслеђе братово, који је у младим годинама преминуо, па једне тетке уседелице и најпосле богата тудора, који је био одушевљен за својим храњеником. За тим би га истина била до паса дотерала коцка или друге непознате страсти, али ту већ му у глави севну увиђање, да неће бити згорега, ако што буде сачувао за црне дане, те ти наш ветрогоња — звао се виконт де Трем — поче старати се за своје имање са тако себичном истрајношћу, да није било имања боље уређена. Зато у оно време, кад сам виконта познала — кратко време пред његову преку

смрт — био је он стари богаташ и кућа његова — уједно исправљаше мишљења људи о становима маторих момака — била је узор благостања и раскошности.

Увек сам посматрала виконта с особитим интересом, тражећи у његовом лицу поверљиву повест страшног издајника срца, ради кога је једна херцегинја становала у лудници, а једна Шпањолка, принцеза већ хтела да се одрекне своје апанаже и свега осталог. Да нисам знала, да пред собом имам савршена епикурејца, била бих мислила, да гледам остатке песника, уметника, уопште таква човека, који очарава зато, што се његова премоћна тежња не ограничава само на материју, него ову подвргава фантазији. Узвишене црте његовога лица подсећале су на Гета, али не у његовој славној старости, него пре у време његовога чувенога путовања по Италији, то јест, оне би биле такве, да је Гете, остаривши, био задржао црте своје младости.

Та нежност црта, она уста у неколико пуна, онај уски нос чисто грчка кроја, оне црне и талке обрве елегантно повијене, које увећаваше израз живих и дубоких очију, оно бледо, пуно лице маркантних црта, као извајано од мрамора, оно мушко лице — јер обло лице имају жене и деца — онај снажни врат, који од гранатих плећа растављаше поноситу главу — све то, и ако сад већ у развалинама, ипак је још ту било, а уз то тело његово у својим складним размерима, у свом снажном склопу, који у неколико сећаше на гимнастичаре, издаваше челичну једрину човека, кога претераности нити сломеше, нити га строшине. Дабогме да сам сва та виконтова својства себи замисљала помоћу оне подобности, која уме да од остатака старости себи створи и уготови личност, каква је она била за најлепших својих година.

Виконт би се радо шалио са мном и кат-кад би ми пртчао догађаје из свога несрећнога живота, које не би било вредно казивати, да он није умео најгоре појединости да прескочи знаменитим својим атицизмом и да им неприличну садржину сакрије одабраном формом. Али у виконтовом причању беше нешто, што ме је дражило, то јест онај потпуни недостатак моралнога смисла, онај гладни цинизам, који се видео под нежним слојем речи. Па сам помишљала: Је ли могућно, да тај човек, који својим ближњима не само што није био корисан, него управо шткодљив, који је сисао сок из свију цветова, опијајући се њиховим медом, па ма морао сисати га заједно са крвљу и сузама, тај разбојник, тај гусар љубавни, велим, је ли могућно, да није у прима изможденима од претераности, ништа задржао свеже и здраво? Зар му савест ништа не пребацује, зар није извршио никакво дело одрицања, никакво доброчинство?

Једанпут сам се решила, да га баш запитам за то.

— Не сумњам, рекох му, да су у биткама, у којима сте бивали, многи били мртви и рањени; дабогме да ту, као и при ранама рапиром, крв се само унутра разлива, јер част каже, да они рањеници ћуте и да у немоћи подлежу својим ранама. Колико мужева, колико браће, колико оцева — да не помињем већ праве жртве — горело је вашом кривицом у паклу ерама и стида?

— Ех! Немојте да мислите на то, одговори Дон Хуан, а ни једна црта да му се промени. У тим питањима ми пекуени људи у неколико смо фаталисте. Што је суђено, то ће да буде! А оно, што сам ја са разлога више или мање

оправданих пропустио, узабраће други, па можда и не тако венито, окретно и зналачки, као ја. Зрела бресква виси о грани и сваки час може да отпадне од петелке. Онај, који иде поред ње и опрезно је узабере, хоће ли је тиме сачувати од срамоте да падне на земљу, да се упрља и буде изгажена.

Видећи, да ме је његово чудно мишљење у неколико убезбегнуло, настави :

— Ипак морам да кажем, да сам извршио дело одрицања и да због тога себи пребацујем...

Чекала сам даље, а старац, наслонивши браду на два прста леве руке, настави полако и гласом не толико проничким, као иначе :

— Морам вам казати, да сам имао сестру која се удала и у скоро одмах за тим умрла (у нашој фамилији сви су умрли млади и слабуњави, осим мене, који сам добио снагу, коју је требало међу свима поделити). Брзо за тим зет паде с коња и не преживе тај пад. Иза њих остаде женско дете нежно као серафим. Био сам јој старатељ, па ако се и јесам добро старао за њено васпитање и за њене ствари, ипак сам је слабо кад виђао, јер не марим за децу. Дође сазревање и овај створ поче сад добијати форме мање серафимске, али, за то дражесније за људе.

А у исто време, ако је као дете, кад би ме сад угледала, стала клицати и била пуна радости, сад као одрасла као да беше управо обузета мојим присуством, па се сећам, да мало што није пала у невест, кад сам јој дао очински пољубац... Очински — уверавам вас на моју поштену реч — јер смо толико људи и мислимо, да они, које смо знали као децу, никад нису зрели људи. Али како су симптомати бивали све јачи, то сам брзо познао природу ове болести. И опет велим, да је та девојка била права лепотица. Показаћу вам њену слику, па ћете ми казати, да ли сам претеривао. У том погледу нисам знао женску тако чаробну. Е, па та девојка стаде ме пратити и тражити; у њеним очима, гласу и у најмањим покретима могло се читати, да је моја у толикој мери, да бих јој на челу могао ударити жиг, као мојој робињи. Мој тадашњи живот био је пун најжешћих страсти; било ми је тридесет и осам година... а сад!...

— Нисте се одважили да узаберете брескву ?

— То није била бресква, као што ћете и сами увидети, одговори лакоумник, набравши обрве. Само вам то могу казати, да чим сам разумео право стање ствари, утекао сам од своје сестричине на пут и нисам се кући враћао дуже од године дана. А кад сам се вратио и видео девојку, где се од страсти поболела, и да већма но икада чезне за мном, ја сам јој говорио, као рођени отац, и описао сам јој свој живот, своје односе, па и своје мане...

— Уље на ватру, упадох му у реч.

— Дабогме, уље... Једном речи, казах јој од прилике да не мислим женити се и да се не бих оженио ни Јевђевијом Монтином...

— А ова ?

— Она... Она... удари у плач, бледећи, првснећи и тресећи се као осуђеник... рече ми, да... нежењен или жењен, рђав или добар богат или сиромах...

— Разумем !

— Добро, а ја.. не само што сам је одбио, изводио на други пут, кротио је, него сам јој и млада, лепа и пристојна младожењу тражио... па сам је свом својом силом, по праву старатељском приморао, те је пошла за њ...

— То ми се донада! викнух одушељено. То је племенито и узвишено дело! Иначе и није могло бити !

— Несрећно је то дело, одговори виконт, коме усене лако дркташе. Кад ми се синовица удаде, паде ми магла са очију и видех, да сам због ње на мукама. Тражио сам је, пратио је, наваљивао сам на њу и употребио сам сва средства, али сам увек био дочекал с одбијањем, леденим презирањем, строгошћу, тако систематском и постојаном, да сам видео да сам побеђен, и тада ми оседе прва влас.

— Дакле вам се синовица добро слагала са мужем, кога сте јој изабрали?..

— Тако добро, рече суморно Дон Хуан, да је после шест месеци померила памећу, а после десет месеци при издисању дала ме је дозвати, да се са мном опрости, па ми је казала... као и увек !

Трем обори главу и мени се учини, као да се на његово олимписко чело спустио облачак.

— То је дакле моја замерка, прогунђа после кратка ћутања. Нико не треба да се клони свога позива, а мој позив није био, да друге привођим на пут часности и дужности.

ЛАВ ТОЛСТОЈ

— ЛИТЕРАРНИ БЕСЕД ЂОРЂА БРАНДЕСА —

Највећи данашњи руски проповедник и сањало истине, Лав Николајевић Толстој, моћнији је од Тургенева, здравији је од Достојевског. За Тургенева везује га његов песимизам, за Достојевског његова словенска религиозност и његова вера у проста, Руса. И он, као и овај последњи, неповерљив је према култури западне Европе, само што он то своје неповерење протеже и на целу цивилизацију.

Његова је фантазија широка обима, епска. Она реченица је сушта истина, ако се примени на њ: да је роман модерни еп. Он није, као остали песници, оцртао само један културни степен, само живот тако званог доброг друштва у главним варошима и ван њих, но је он у свом највећем делу оцртао читав век, војеку, народ и историјску катастрофу првог реда: Наполеонову војну и пораз његов на руском земљишту.

Толстој се родио 20. августа 1828 год. на свом добру у Јасној Пољани, у губернији Тулекој. Год. 1837 умре му отац. Год. 1843 оде на казански универзитет, где је слушао права и семитске језике; већ после три године врати се он натраг на своје добро. Год. 1851 ступи у војену службу и оде на Кавказ, где је писао своје прве покушаје; био је у Кримској војни, у војни на Черњају, код Севастопоља, а кад се закључио мир, он даде оставку. Год. 1857 предузео је свој први пут за границом, који га је, преко Немачке, одвео у Италију. На своме добру, где се трудио да се није приближи просту човеку и да проучи његово биће, основвао је школу и непрестано се бавио мислима: шта треба, шта се, управо, мора учинити за прост народ. Год. 1862 ожени се. Изнајпре је мислио, да напише велик роман „Декабристи“ (вође у 1825), али ту мисао ускоро напусти у корнети једне друге, од које је постало дело: „Војна и мир“ (1865—1868). Год. 1878 написао је „Ану Каренину“, а доцније: повеле, драме, народне епике, исповести.

За Толстојево верно изношење истине, карактеристично је, што је почео посматрањем самога себе, као, у неку руку, свој властитој биографи. Тургењева, као личност, не можемо наћи ни у једном његовом делу. А Достојевског самог можемо само у оним особама наћи, које се жртвују за другог, а на име хвале бивају презрени, јер они немају оних заводничких особина, којима изобилују површне личности. Такав је и приповедач у „Пониженим и увређеним“. А једне искре тога има чак и у Макарију Алексијевићу у „Бедним људима“. Лепо је оно скромно, па чак и понизно описивање самог себе у „Записницима из мртвог дома“, и ако њен писац каже, да су приповедача држали за незнатну личност. Али увек, кад год Достојевски узима себе самог за модел, увек је то створ изредне добротe. У свом роману „Идиот“ оцртао је самога себе у особи јунака, кнеза Мушкина. Мушкин је, највишим даром, геније, а дете простотом и чистотом својега срца. Двадесет и четири године патио је он од неизлечиве епилепсије, па зато и разуме благод, да га ми, и онда, кад му је у власти потпуна његова спрема, држимо за болесна или луда или за неког, кога ће ускоро ударити капаља. Он нема финих манира, он својих идеја не уме штедити, па зато и употребљава, као што он сам каже, речи, које не доликују узвишеној мисли, коју хоће да обради и које ту мисао само понижавају. Али ипак, зато, нема ни једног у његовој околини, који би био достојан тих речи. То каже и Достојевски кроз уста једне младе девојке: „Нико нема таквог духа и срца као ви, па ни толико колики је ваш мали прет! Ви сте поштенији, племенитији, наметнији од свију нас!“

Кад Толстој самога себе црта, онда он то ради само зато, што хоће да црта оно, што познаје. Он прича своје детињство и шипарство („Детињство“, и „Шипарство“); затим индиректно, али на провидан начин, своје официрске доживљаје у Кавказу („Козаци“), своје ратне успомене („Ратне слике“, „Севастопољ“). Свуда, где год пружа своју слику, опажа се критика и проица самога себе. Он нам открива своје слабости и глупости. Никада он на нас не чини утисак какве идеалне личности. Баш на против, он је онај, што најмање може да нам загреје срце, што мање среће заслужује, но што му припада. У „Козацима“ је његов Ољењин, као и Печорин у Ђермонта, официр из елантног света, који живи у Кавказу. Док Печорина, у пркос његовој хладноћи, жене свуда топло сусрећу, дотле Ољењин за своју страсну љубав, коју је дуго тајио, за љубав према једном чеду и природе, једној козачкој девојци жање само негодовање и толику мржњу, да она није хтела чак ни главе окренути кад је он отпутовао. У Ђермонта је веома образован човек примамљив чак и у својој блазираности, а Толстој и овде, као и свуда, хоће природност и у уметничким производима. Том својом љубави и тим својим обожавањем природе и јесте учинио, да је кавкаски предео, описан у „Јунаку нашег доба“, само оквир у који ће „Козаци“ ући са свом својом свежином и снагом природног створа: „вечан снег, који ни једна рука не додирује и узвишена жена са својом првобитном лепотом...“ „радовао сам се њој као и величанствености брда и неба, јер је она исто тако лепа као и они што су лепо“. Осећа се, да песнику није лежало на срцу изношење самога себе, но верност истине.

Ова верност истине и јесте, што нас свуд код Тол-

стоја дара: прво, где његов властито карактер налазимо међ осталим излишним особама, као у многим незграпним природама, веома неспретних људи, које струја дуго гони без икакве значајне иницијативе, док их, најзад, религиозна природа не пробуди и они се, свом својом спремом, лаћају оружја. (Безухов у „Војни и миру“, Љовин у „Ани Каренини“, примери су за то); по том, где Толстој црта туђ свакодневан живот као у финој и горко истинитој новели „Срећа у браку“, која на нас моћно утиче, и то само својим изношењем животних илузија, како се оне рађају, подржавају и како их нестаје. Она нам износи растење и цветање љубави, затим лагану промену, што супружанску љубав понижава до пријатељства, и како нежност према деци замењује сваку другу страст. То је обичан свакодневан живот без и једног романтичног догађаја.

Поред верности истине у Толстоја чудновата је моћ погађања и слутње. Она има веома ретку историјску фантазију.

Наравно да је он довољно модеран дух, па нам неће износити давно минуле личности. Он се враћа само до оне епохе, за коју ће још наћи свеже предање. Али и онда, кад нам што прича из минуле историјске периоде, као из времена Александра I, и онда нас је он кадар задивити. Његови историјски портрети чине на нас утисак као слике, које су рађене на основу успомена. Његов Кутузов пример је за то.

У осталом можда и има свега две слике, у којима је Наполеон верно и потпуно уметнички оцртан. Једна је у приповетци „Servitude et grandeur militaires“ Алфреда де Вињиа, где нам приказује Наполеона како говори с папом, а друга је сцена у „Војни и миру“, где Наполеон прима у аудијенцију руског гласника Балахова. Та сцена је написана, као да је и писац, невидљиво, био присутан.

Зар нам довољно не говори она црта о Наполеону: „његов бео, угојени врат одударо је од црне јаке његове униформе, одакле је долазио јак мирис колоњске воде“. Зар у овим мањим појединостима не осећате парвенија?

Толстојев Кутузов карактерна је слика истога реда. Али ма како она била узвишена као ремек дело, ипак она као портрет има много манâ. Једва би се, готово, могло посумњати, да је песник из националних и религиозних разлога Кутузову много што шта одвише признао а Наполеону одвећ мало. У Наполеону се истиче она његова силна моћ и сулуда надудост, која се већ клони паду, али није истакнута његова генијалност. А код Кутузова слави он и његов нерад, јест чак и његову тупост као израз неког дубоког разумевања тобожних догађаја, који се развијају како хоће, или, боље рећи, како се морају развијати, без утицаја појединца човека, који догађај не може ни отежати ни олакшати.

Ова пристрасност долази од Толстојевих чудноватих назора о животу. И без нервозности и екзалтације Достојевскога, дошао је он до сличне удаљености од сваког страхопоштовања према човечјој интелигенцији или политичкој и научној величини.

У Немачкој верују књижевници у разум и образовање, у Енглеској у властиту моћ индивидуе, у Француској у спремност, а на северу у моралност. Толстој, као и многи Руси, осећа ништавност појединца према васелени. Он има страхопоштовања према васелени и судбини, али га нема према науци, уметности и култури.

Није наука и уметност што њега занимају. Не, живот и смрт две су велике, озбиљне и неразумљиве ствари. Велика придика, коју живот и смрт свакога дана држе око песникових ушију, заглушују за њ сваки метеж на земљи. Човечански разум изгледа њему тако слаб према загонетци земаљскога живота, да се ту и најобичнија интелигенција изједначаје са највишом.

А човечанска воља ништавна је према несодољивој струји историјских догађаја. Судбина гони војску напред, а не војсковођа, што је заиста предводи. Војвода, који војском управља, није никад битку добио или изгубио, она се губи и добија и без његове сарадње, тајном игром инстинктивне снаге.

За Толстоја типска је она сцена, где рањени кнез Андреја лежи на бојишту и гледа у небо. Наполеон са својом свитом зауставља се код рањеника, а он, оесвештен, што се до сада Наполеону безгранично дивило, налази га наједном малена и незначајна, у поређењу са оним, што се дешава измеђ његове душе и бескрајног неба.

Значајно је, да ни један, готово, аутор није тако често и са толико поузданости и разноликости описивао како се умире као он. Њему је исто тако познато расположење — било то у човека или жене — које предходи самоубиству, као и осећање, којим храбре и нехрабре природе у болести очекују смрт, као и језа и жељно очекивање, које собом доноси смрт у раду.

Из Толстојевог недовољног научног образовања и недовољне вере у човечју интелигенцију, произишао је његов идеал о поновном повратку ка природи. Тај идеал не одговара Русовљевој идеалу, јер има религиозан карактер, али нас подсећа на њ. Сељак Каратајев у „Војни и миру“ чини тако дубок утисак на Безухова и то не зато, што је пуц резигнације и хришћанске братске љубави, које цивилизован човек нема.

Толстој је у толико прави романтичар, што он идеал не тражи пред нама но за нама, у најнижим круговима. А он у толико није прави песимиста, што непрестано тежи, да тај идеал оствари и чије он остварење и другима проповеда, и ако он јасно види, да је стање заиста тамно. Тиме се знатно и разликује његов песимизам од песимизма, који је, у нашим данима, кулминирала Француска књижевност, а чији особити израз налазимо у Ницшманс-а, савеснога уметника и човека без наде, чији се песимизам састоји у томе, што му је живот досадан и гадан. Све што је он видео и посматрао изгледало му је, у највећем степену, гадно и простачки. Све што год он види, мучи га и вређа. Он је — а то је веома значајно — створио неку романску фигуру, која се повлачи у осамљени живот и којој је стварност тако мрска, да и обично претвара у уметност, па чак и светило дана замењује вештачком светлошћу, а од простих, одвећ мало зачињених класика прибегава сувише неприродним.

Са овим крајним песимизмом има Толстој само једну додирну тачку: гнев према свему оном, што је јасно и рационално. Али за ове типске Француске песимисте, живот

је значајан и о његовој загонетци није ни вредно мислити. Једино што ове литерарне песимисте воле и поштују, то је уметност. И све оно, што они у стварности мрзе, поштују и цене кад нађу у уметности. Кад нам ремек дело искључиво представља нешто обично и ружно, онда треба знати, да је само уметност, коју у ремек делу велимо. Љубитељ уметности воли често пута ниско и гадно за сиже, да би само још из основа могао уживати у уметности и начин њезиног делања.

За Толстоја, на против био је живот увек озбиљна и неискривна ствар, тако да је још у почетку био његов интерес према уметности ништаван, кад се упореди са интересом према животном питању и питању о срећи. За њега уметност није никад ни имала самосталне вредности, а у последњој својој периоди држи он своја пређашња дела за сувише уметничка. Он је пао у неку врсту хришћанског социјализма са свим личне и чудновате природе. Ако он уметности кадгод и придаје значаја, он то онда зато чини, што је држи за орган правих животних назора, за силу највишега стила, која ће васпитати народ.

Не могућно је одобрити назоре о облику, стилу па чак и елементу, што уметност и чине уметношћу.

Не може се, међутим, сумњати, које је од ова два схватања згодније, да једну литературу створи, али која неће бити литература распадања по цветања, да ли оно, које литературу држи за орган идеја, или оно, које уметнички облик култивира само као облик.

(СВРШИТЕ СЕ)

РЕПЕРТОАР НАРОДНОГ ПОЗОРИШТА

Недеља, 29. августа: Дневна представа: *Крвна освета*, драма у пет чинова, написао Виктор Диканж, превео с француског Душан Л. Ђокић. — Вечерња представа: *Првени Буђелар*, позоришна игра у четири чина, с певањем, написао Фрања Чепреги, превод с мађарског. Музика од Ерка.

Уторник, 31. августа: *На леи начин*, шаљива игра у три чина, написао Милан Савић. (*Први пут*)

Четвртак, 2. септембра: *Трибни*, драма у четири чина, написао Жорж де Моријер, превео Н. Н.

Субота, 4. Септембра: *Госпођа с камелијама*, драма у пет чинова, написао Александар Дима Син, превео с француског Душан Л. Ђокић.

Недеља, 5. Септембра: Дневна представа: *Чизмар и вашир*, позоришна игра у три чина, с певањем, написао Сигети, прерадио Јован Ђорђевић. — Вечерња представа: *Човек с гвозденом облином*, драма у пет чинова, написали Фурније и Мајер, превео А. В. Поповић.

Садржај: „Дилбер Есма и јапанција“ (песма). — „Свекра“ (наставак). — „Озбиљне, научне ствари“ (наставак). — „Јелени муж“ (наставак). — „Зашто за трије савест“ — „Дав Толстој“ — Репертоар Народног Позоришта“.

Власник: Ст. М. Веселиновић, — Штампариа Свет. Николића Св. Вен. Бр. 2. — уредник Јанко М. Веселиновић.